

ШАНОВНІ ЧИТАЧІ!

4.04.13 Мамутов
05.04 Кузнецов
п. 10.04 Бреско

15 рік

ВО,

Передплату можна оформити
в будь-якому поштово-відділенні
зв'язку України

ПЕРЕДПЛАТНИЙ ІНДЕКС

74576

ЖУРНАЛ РОЗПОВСЮДЖУЄТЬСЯ ТІЛЬКИ ЗА ПЕРЕДПЛАТОЮ

ДО УВАГИ НАШИХ АВТОРІВ!

В Інтернеті за адресою <http://www.pgjournal.com.ua> з'явився сайт журналу «Підприємництво, господарство і право».

На сайті Ви зможете ознайомитися з вимогами до публікацій та іншою інформацією щодо діяльності редакції журналу.

У папці «Ваші відгуки» Ви можете залишити свої відгуки та побажання щодо журналу.

Питання та побажання щодо оформлення сайту та діяльності редакції журналу Ви можете надсилати електронною поштою за адресами:

khavronuk@pgjournal.com.ua

melnyk@pgjournal.com.ua

код екземпляра

620620

3 2005

ПІДПРИЄМНИЦТВО, ГОСПОДАРСТВО і ПРАВО

Щомісячний науково-практичний
господарсько-правовий журнал
видається з 1 січня 1996 р.

ІНСТИТУТ ПРИВАТНОГО ПРАВА
І ПІДПРИЄМНИЦТВА
АПрН УКРАЇНИ

СПІЛКА ЮРИСТІВ УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ДЕРЖАВИ І ПРАВА
НАН УКРАЇНИ

Шеф-редактор
МАКАРОВА
Алла Іванівна

Редакційна
колегія:

ХАВРОНЮК
Микола Іванович
головний
науковий
редактор

МЕЛЬНИК
Микола Іванович
заст. головного
наукового
редактора

ЧУБУКОВА О.
ДЕМЧЕНКО С.
ЗАБИГАЙЛО В.
ЗАДОЯ А.
ЗАКАЛЮК А.
КУБКО Е.
КУЗНЕЦОВА Н.
МАМУТОВ В.
НАВРОЦЬКИЙ В.
ТКАЧЕНКО Н.
ТОРГАШИН О.
ХМІЛЬ Ф.
ЧЕЧЕТОВА Н.
ШАКУН В.
ШЕГДА А.

ТРОФІМОВ
Сергій Станіславович
радник головного
наукового
редактора

У НОМЕРІ:

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО

- Юлія Атаманова**
Щодо особливостей використання господарським товариством інноваційного вкладу 3
- В'ячеслав Джунь**
Проблема закріплення та структурування складових інституту неспроможності 7
- Дмитро Лук'янець**
Про правову природу адміністративно-господарських санкцій 10
- Ірина Саракун**
Суб'єкти корпоративних правовідносин 16
- Ігорь Милейко**
Структурно-отраслевая політика государства: правовые аспекты реализации 21
- Валерій Юсупов**
Зовнішньоекономічна політика держави: правові питання визначеності та функціонування 25

АГРАРНЕ ПРАВО

- Володимир Єрмоленко**
Правовий захист селекційних досягнень у тваринництві 29
- Микола Чабаненко**
Щодо питання про зміст метода аграрного права 33

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО

- Наталія Пелих**
Конституційний суд – гарант конституційного ладу в Україні 37
- Ельвіра Олефіренко**
Адміністративно-правові гарантії реалізації та захисту прав і свобод громадян: співвідношення понять 40

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

- Володимир Темченко**
Право у механізмі забезпечення прав і свобод людини 44
- Дмитро Селіхов**
Роль прямих і непрямих податків у бюджеті індивідуального селянського господарства України епохи вільного підприємства (1861–1917 рр.) 48

ФІНАНСОВЕ ПРАВО

- Олег Печений**
Проблеми відповідальності за порушення грошових зобов'язань 53
- Марія Пожидаєва**
До питання про правове регулювання сплати страхових внесків платниками єдиного податку 57
- Іванна Білич, Оксана Музика**
Правовий статус Бундесбанку
- Ігор Бабін**
Поняття порядку повернення несплатених сум податку

Національна юридична академія
України ім. Ярослава Мудрого
ФУНДАМЕНТАЛЬНА
БІБЛІОТЕКА

ня 1917 р., забезпечувало хронічну відсталість Російської імперії за найважливішими народногосподарськими показниками від передових країн Західної Європи та Північної Америки, яка не була, на жаль, ліквідована і за радянських часів.

На нашу думку, необхідним і перспективним з точки зору виявлення історичного значення податкової системи Російської імперії є з'ясування масштабів споживання у другій половині XIX ст. населенням України підкацизних товарів, а також впливу прямих і непрямих податків на життєдіяльність різних соціальних груп, у тому числі мешканців міст та дворян, які загалом сплачували державі пересічно у 40 разів менше, ніж селяни [23, с. 97].

Література

1. Жвалюк В. Р. Податкові органи Російської імперії в Україні у другій половині XIX – на початку XX ст.: організаційно-правові засади діяльності / За ред. О. Н. Ярмиша. – К., 2001. – 176 с.
2. Грицак В. М. Губернатор в державному механізмі Російської імперії в другій половині XIX ст. (на матеріалах Харківської губернії): історико-правове дослідження: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – О., 1999. – 21 с.
3. Гончарук В. Я. Правове регулювання виробництва алкогольних напоїв в Україні у другій половині XIX ст. // Вісник ун-ту внутр. справ. – 2000. – № 10. – С. 165–171.
4. Simms J. Y. The crisis Russian Agriculture at the End the Nineteenth Century: A Disserent View // Slavic Review. – 1977. – Vol. 36. – № 3. – P. 377–398.
5. Johnson R. E. Ziberal professionelle and professional liberals: the zemstvo statisticians and their work // The zemstvo in Russia: An experiment in lokal self-government. – Cambridge univ. Press, 1982. – P. 343–363.
6. Манифест 19 февраля 1861 г. // Полное собрание законов Российской империи. – СПб., 1863. – Т. 36, № 36657.
7. Зайончковский П. А. Проведение в жизнь крестьянской реформы 1861 г. – М., 1958. – 470 с.

8. *Історія держави і права України* / А. С. Чайковський, В. І. Батриченко, О. Л. Копиленко та ін.; За ред. А. С. Чайковського. – К., 2000. – 384 с.

9. *Архив Маркса и Энгельса*. – М., 1952. – Т. 12. – 183 с.

10. *Статистический временник Российской империи*: Изд. ЦСК МВД. Серия 2. Вып. 1. – СПб., 1871. – 254 с.

11. *Зайончковский П. А.* Подготовка и принятие закона 24 ноября 1866 г. о государственных крестьянах // *История СССР*. – 1958. – № 4. – С. 103–113.

12. *Бойко В.* Видача власницьких записів державним селянам Лівобережної України // *Сіверянський літопис*. – 1999. – № 5. – С. 64–74.

13. *Полное собрание законов Российской империи*. – СПб., 1863. – Т. 36, № 36657.

14. *Статистические сведения, касающиеся прямых сборов*: Отдел 1. Сведения о существующих прямых сборах (составил А. Штоф) // *Труды комиссии, высочайше учрежденной для пересмотра системы податей и сборов*. – СПб., 1873. – Т. 22, ч. 3. – 376 с.

15. *Симонова М. С.* Отмена круговой поруки // *Исторические записки*. – М., 1969. – Т. 83. – С. 159–195.

16. *Русские ведомости*. – 1853. – 13 июня.

17. *Существующий порядок взимания окладных сборов с крестьян*: По сведениям, доставленным податными инспекторами за 1887–1893 гг. // Б. М. – 1894. – Вып. 1. – 171 с.

18. *Украинский народ в его прошлом и настоящем* / Под ред. Ф. К. Волкова, М. С. Грушевского, М. М. Ковалевского Ф. Е. Корина, А. Е. Крымского, М. И. Туган-Барановского, А. А. Шахматова. – Пг., 1916. – 806 с.

19. *Курт Е.* Опыт сравнительного исследования налогового бремени в России и других главнейших странах Европы. – СПб., 1913. – 53 с.

20. *Рефес М. Г.* Как собираются и куда расходуются народные деньги в России и иностранных государствах: Цифры, факты и сведения из жизни России и иностранных государств. – СПб., 1907. – 54 с.

21. *Матисли А.* Опыт учета крестьянского хозяйства в связи с его улучшением // *Хуторянин*. – Полтава, 1913. – 53 с.

22. *Переселение* из Полтавской губернии с 1861 года по 1 июля 1900 года. – Полтава, 1900. – Вып. 1. – 401 с.

23. *Боголепов М. И.* Финансы, правительство и общественные интересы. – СПб., 1910. – 336 с.

ПРОБЛЕМИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ГРОШОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

Олег Печений,

канд. юрид. наук,
Національна юридична академія України
ім. Ярослава Мудрого,
м. Харків

З прийняттям нового Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) більшість інститутів та підгалузей цивільного права зазнали істотних змін, з'явилися нові, раніше невідомі цивільному законодавству України поняття.

Оновлення торкнулися і цивільно-правових норм, що встановлюють відповідальність за порушення грошових зобов'язань. Зважаючи на той факт, що серед усіх видів зобов'язань питома вага грошових є найбільш значною, встановлення надійного та ефективного механізму відповідальності за їх порушення як запорука стабільності всьому договірному механізму є досить актуальним.

Метою цієї статті є аналіз, з урахуванням висновків та концептуальних положень, викладених у працях Л. Лунца, Л. Новосолової, В. Белова¹ та інших учених, механізму застосування відповідальності за порушення грошових зобов'язань, закріпленого ЦК України, його взаємодії з нормами інших законодавчих актів, зокрема Господарським кодексом України (далі – ГК України).

Специфічність грошових зобов'язань полягає в особливостях санкцій, встановлених законодавством за їх невиконання². Відомий цивіліст Є. Суханов також відводить грошовим зобов'язанням особливу роль у майновому обігу. На його думку, основна особливість грошових зобов'язань полягає у тому, що вони мають своїм предметом гроші, які в нормальному цивільно-правовому обігу дають певний «приріст», незалежно від зусиль їх володільця³. Економічний принцип нерівноцінності грошей в різний час (time-value of money)⁴, уособлення якого в праві стала категорія «оплатності», у грошових зобов'язаннях став підґрунтям такого юридичного інституту, як проценти. Його значення, з юридичної точки зору, не кажучи вже про економічну, важко переоцінити. Проценти як додаткова підстава набуття майна є пра-

вОВОЮ формою підприємницької діяльності найприбутковіших галузей економіки, зокрема кредитно-банківської системи⁵.

Наведеним зумовлюється наявність у цивільному законодавстві норм щодо обов'язку особи вносити плату на користь кредитора чи іншої уповноваженої особи як за правомірне (зокрема на підставі договору), так і за неправомірне користування чужими грошовими коштами. Тут не можна не погодитись із визначенням процентів, запропонованим дореволюційними дослідниками, як винагороди за користування чужими замінними речами (до яких, звичайно, належать і гроші) або за позбавлення власника можливості користування ними⁶. Таке визначення не тільки підкреслює спеціальний характер процентів річних, а й розмежує проценти як плату за користування коштами, у тому числі на підставі договору, від процентів як міри цивільно-правової відповідальності, що не завжди вдається окремим сучасним дослідникам. У зв'язку із цим спірною є позиція І. Звягельцева про те, що у випадку застосування ст. 214 ЦК УРСР 1963 р. (ст. 625 ЦК України) до кредитних договорів 3% річних взагалі не підлягають стягненню. Автор обґрунтовує свою позицію диспозитивним характером положень ст. 214 ЦК УРСР та ст. 625 ЦК України і тим, що кредитний договір передбачає оплатність користування коштами, тобто борг підлягає стягненню вже з урахуванням процентів. Тому підстав для стягнення ще додаткових 3% не вбачається⁷. Однак така думка є помилковою, оскільки автор отожднює проценти за кредитним договором, які не є формою цивільно-правової відповідальності, з процентами за неправомірне користування чужими грошовими коштами.

Відповідальність за порушення грошових зобов'язань у різних формах завжди існувала в цивільному законодавстві. Новий ЦК України передбачає можливість стягнення за порушення зобов'язань збитків, відшкодування майнової шкоди в інший спосіб (статті 16, 22, 623 ЦК), сплати неустойки (статті 549, 624 ЦК), а щодо

¹Луниц Л. А. Деньги и денежные обязательства в гражданском праве. – М., 1999; Новосолова Л. А. Проценты по денежным обязательствам. – М., 2000; Белов В. А. Гражданское право: Общая и Особенная части. – М., 2003.

²Цивільне право України: Академічний курс: У 2 т. / За ред. Я. М. Шевченко. – К., 2003. – Т. 1. – С. 465.

³Гражданское право: В 2 т. / Отв. ред. Е. А. Суханов. – М., 2002. – С. 456.

⁴Четыркин Е. М. Методы финансовых и коммерческих расчетов. – М., 1992. – С. 7.

⁵Сатеров С. А. Банковское право: теория и практика. – М., 2003. – С. 123.

⁶Энциклопедический словарь. Том XXV^A / Издатель Ф. А. Брокгауз, И. А. Ефрон. – СПб., 1898. – Т. 25^A. – С. 582–583.

⁷Звягельцев І. Деякі практичні питання повернення боргу та відшкодування збитків // *Юридичний журнал*. – 2003. – № 9 (15). – С. 117–119.

грошових зобов'язань – процентів річних та інфляційних втрат (ст. 625 ЦК). Іншими словами, законодавцем певною мірою врахована специфіка грошових зобов'язань¹, оскільки встановлені спеціальні наслідки прострочення виконання цих зобов'язань у вигляді сплати процентів річних та інфляційних втрат. При цьому відсутність процентів річних у переліку правових наслідків порушення зобов'язання, наведеного у ст. 611 ЦК, не змінює наведеної тези, принаймні з двох обставин. *По-перше*, конструкція ст. 611 ЦК дає підстави для висновку, що перелік наслідків порушення зобов'язання не носить вичерпного характеру, оскільки договором або законом можуть встановлюватися й інші правові наслідки порушення зобов'язання². *По-друге*, ст. 625 ЦК відображає (у порівнянні із ст. 611 ЦК) специфіку наслідків порушення грошових зобов'язань, що підкреслює самостійну природу процентів річних як форми відповідальності за прострочення виконання грошового зобов'язання.

Аналіз динаміки законодавства про відповідальність за порушення грошових зобов'язань, наведений у таблиці, свідчить, що можливість стягнення процентів річних як плати за користування чужими грошовими коштами завжди існувала у ЦК, різними були лише позиції законодавця щодо їх правової природи. Так, редакція ч. 2 ст. 214 ЦК УРСР у першій редакції прирівнює проценти річних до пені, однак потім Законом України «Про внесення змін до статті 214 Цивільного кодексу Української РСР» від 08.10.1999 р., законодавець відмовився від такого підходу. Намагання внести докорінні зміни до механізму відповідальності спостерігається і під час розроблення нового ЦК, але в остаточному варіанті ст. 625 ЦК 2003 р. майже збігається із ст. 214 ЦК УРСР, в редакції Закону від 08.10.1999 р. Таким чином, як в останній редакції ст. 214 ЦК УРСР 1963 р., так і в новому ЦК України проценти річних не розглядаються як неустойка. Більше того, новий ЦК у багатьох своїх нормах надає додаткові аргументи на користь того, що проценти річних за грошовими зобов'язаннями є самостійною формою цивільно-правової відповідальності у вигляді плати за користування чужими грошовими коштами. Так, згідно із ст. 534 ЦК, яка встановлює черговість погашення вимог за грошовим зобов'язанням, проценти і неустойка (друга черга вимог) розглядаються як окремі категорії, що не є тотожними. Л. Новосолова вважає, що ніщо не перешкоджало законодавцеві визначити природу санкцій, що застосовуються при простроченні виконання грошових зобов'язань, назвавши їх неустойкою у формі пені³. Однак ЦК України

¹ У сучасних дослідженнях йдеться не тільки про специфіку, а й про необхідність встановлення спеціального правового режиму щодо наслідків прострочення платежу грошової суми (див.: Принципи міжнародних комерційних договорів. – М., 2003. – С. 232).

² Цивільне право України: У 2 т. / За ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатеевої, В. Л. Яроцького. – К., 2004. – Т. 2. – С. 72.

³ Новосолова Л. А. Проценти по денежным обязательствам. – М., 2000. – С. 66.

(ст. 625) проценти річних прямо неустойкою не називає. Окремі законодавчі акти прямо вказують на самостійний, відмінний від неустойки характер процентів. Наприклад, у зразкових договорах про розрахунково-інформаційне обслуговування в системі електронних платежів, термінових переказів НБУ відповідальність сторін передбачена і у формі пені, і у формі процентів річних, які стягуються у разі прострочення оплати за виконані роботи та надані послуги⁴.

Разом із цим у судовій практиці вирішення спорів, пов'язаних із застосуванням заходів цивільно-правової відповідальності за порушення грошових зобов'язань, спостерігаються суперечливі підходи. Вищий господарський суд України зазначив, що передбачені ст. 214 ЦК УРСР 1963 р. (ст. 625 ЦК України) проценти річних за своєю правовою природою є неустойкою⁵. Така позиція позитивно сприймалася окремими судами при прийнятті рішень у конкретних справах. Кваліфікація процентів як неустойки у формі пені тягне певні наслідки практичного характеру, а саме:

- спеціальний строк позовної давності⁶;
- застосування права суду на зменшення суми неустойки, що стягується (ч. 3 ст. 551 ЦК, ст. 233 ГК, п. 1 ст. 83 ГПК);

• обмеження щодо розміру пені, передбачені чинним законодавством⁷;

• обов'язкова письмова форма угоди про неустойку під страхом її нікчемності (ст. 547 ЦК). Крім наведених, мають місце і публічно-правові наслідки, зокрема згідно із Законом України «Про оподаткування прибутку підприємств» суми неустойки, що стягується, включаються до складу валових доходів платника податку та підлягають оподаткуванню податком на прибуток.

Кваліфікація процентів річних як неустойки у формі пені піддана обґрунтованій критиці

⁴ Інструкція про міжбанківський переказ грошей в Україні в національній валюті, затверджена Постановою Правління НБУ від 17.03.2004 р. № 110 // Офіційний вісник України. – 2004. – № 16. – Ст. 1123.

⁵ Інформаційний лист Вищого господарського суду України «Про деякі питання практики застосування окремих норм чинного законодавства у вирішенні спорів» від 29.08.2001 р. № 01-8/935 // Вісник господарського судочинства. – 2001. – № 4.

⁶ Згідно із ст. 258 ЦК з вимогою про стягнення неустойки до суду можна звернутися протягом року від дня початку перебігу позовної давності, однак нарахування неустойки припиняється через шість місяців від дня, коли зобов'язання мало бути виконано (ч. 6 ст. 232 ГК України).

⁷ Вважаємо, що у зв'язку із набуттям чинності з 01.01.2004 р. ЦК та ГК України не повинні застосовуватися обмеження щодо розміру пені у грошових зобов'язаннях, передбачені Законом України «Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань» від 22.11.1996 р., оскільки кодифікованими актами законодавства врегульовано питання відповідальності за порушення зобов'язань. Навіть якщо припустити, що цей Закон деталізує окремі положення ГК, виникнуть певні суперечності. Так, згідно із ч. 1 ст. 231 ГК законом щодо окремих видів зобов'язань може бути визначений розмір штрафних санкцій, зміна якого за погодженням сторін не допускається. Однак цей Закон стосується не окремих видів, а всіх зобов'язань. Крім того, Закон встановлює обмеження розміру пені (ст. 3), а не забороняє сторонам змінювати розмір штрафних санкцій, на що вказує ч. 1 ст. 231 ГК.

Правові норми про відповідальність за порушення грошових зобов'язань

Цивільний кодекс УРСР від 16.12.1922 р.	Стаття 110 Если на долг согласно закону или договору должны начисляться проценты, размер коих не указан, таковые (узаконенные проценты) начисляются в размере 6 % годовых с суммы долга , выраженной в золотых рублях по официальному курсу Статья 121 <...> Должник, просрочивший платеж денежной суммы, обязан во всяком случае за время просрочки уплатить узаконенные проценты , если договором не установлен более высокий размер процентов.
Цивільний кодекс УРСР від 18.07.1963 р.	Стаття 214 Прострочення боржника за грошовим зобов'язанням Боржник, який прострочив виконання грошового зобов'язання, зобов'язаний сплатити за час прострочення три проценти річних з простроченої суми , якщо законом чи договором не встановлений інший розмір процентів. За грошовими зобов'язаннями між соціалістичними організаціями боржник зобов'язаний сплатити кредиторю за кожен день прострочення проценти (пеню) у розмірі, встановленому законодавством Союзу РСР.
Закон України «Про внесення змін до статті 214 Цивільного кодексу Української РСР» від 08.10.1999 р. № 1136–XIV	Стаття 214 Прострочення виконання боржником грошового зобов'язання Боржник, який прострочив виконання грошового зобов'язання, за вимогою кредитора зобов'язаний сплатити суму боргу з урахуванням встановленого індексу інфляції за весь час прострочення, а також три проценти річних з простроченої суми , якщо законом чи договором не встановлений інший розмір процентів.
Проект ЦК України від 25.08.1996 р.	Стаття 561 Проценти 1. За користування чужими грошовими коштами боржник зобов'язаний сплачувати проценти. <...> 2. Розмір процентів визначається у порядку, встановленому іншими правовими актами Стаття 636 Відповідальність за порушення грошового зобов'язання <...> 2. Якщо збитки, завдані кредитором неправомірним користуванням його коштами, перевищують суму процентів, належних йому відповідно до статті 561 цього Кодексу, він має право вимагати від боржника відшкодування збитків у частині, що перевищує цю суму. 3. За неправомірне користування коштами за зобов'язаннями, пов'язаними із підприємницькою діяльністю, понад суми, зазначені у п. 2 цієї статті, стягується штраф у розмірі п'яти процентів річних від суми , сплату якої прострочено, якщо договором не встановлено вищого розміру штрафу.
Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р.	Стаття 536 Проценти 1. За користування чужими грошовими коштами боржник зобов'язаний сплачувати проценти, якщо інше не встановлено договором між фізичними особами. 2. Розмір процентів за користування чужими грошовими коштами встановлюється договором, законом або іншим актом цивільного законодавства. Стаття 625. Відповідальність за порушення грошового зобов'язання <...> 2. Боржник, який прострочив виконання грошового зобов'язання, на вимогу кредитора зобов'язаний сплатити суму боргу з урахуванням встановленого індексу інфляції за весь час прострочення, а також три проценти річних від простроченої суми , якщо інший розмір процентів не встановлений договором або законом.

Верховним Судом України. Так, у постанові Судової палати у господарських справах Верховного Суду від 18.02.2002 р. зазначається, що згідно із ЦК неустойка має дві форми: пеню і штраф. Отже, пеня, виступаючи однією із форм неустойки, не може мати іншої форми, зокрема форми річних. Проценти є самостійною формою захисту цивільних прав, передбаченою законом (ст. 6 ЦК УРСР 1963 р., ст. 16 ЦК Ук-

раїни)¹. Додатково у постанові від 25.03.2002 р. зазначається, що 3 % річних, передбачені ст. 214 ЦК УРСР (1963 р.), стягуються лише при простроченні виконання грошового зобов'язання. Ця норма передбачає спеціальну відповідальність, яка не ототожнюється з неустойкою і належить

¹ Постанови Верховного Суду України та Вищого господарського суду України / За ред. В. Т. Маляренка. – К., 2003. – Вип. 1. – С. 116–117.

до передбачених законом видів забезпечення виконання зобов'язань¹. З наведеними висновками вищої судової інстанції не можна не погодитися. Безумовно, судові тлумачення закону, навіть на рівні Верховного Суду України, не може підмінити правотворчої діяльності законодавчих органів, однак спрямоване усунути найбільш істотні прогалини у законодавстві.

Таким чином, до процентів річних не повинні застосовуватися обмеження, передбачені законом щодо неустойки, оскільки ці поняття не є тотожними. Вважаємо, що після набуття чинності новим ЦК України такий підхід у судовій практиці не повинен змінюватися.

Слід зазначити, що у новому ЦК залишилися невирішеними певні проблеми, у тому числі щодо відповідальності за порушення грошових зобов'язань.

Незмінною у порівнянні з ЦК УРСР залишилася мінімальна ставка процентів річних – 3%. Така ставка є чи не найнижчою у порівнянні з встановленими в актах цивільного законодавства інших держав. Залишення без змін ставки процентів річних викликало у окремих авторів сумнів щодо доцільності існування процентів річних у грошових зобов'язаннях взагалі², з чим звичайно, не можна погодитися. У проекті Цивільного Уложення Російської імперії, незважаючи на досить стабільну фінансову систему тогочасної Росії, було запропоновано ставку 5% річних. Це пояснювалося тим фактом, що капітал у надійні цінні папери (державні чи гарантовані урядом) неможливо розмістити більш ніж на 5%³. У законодавстві іноземних держав ставка процентів річних коливається від 4 (Німеччина, § 246 НЦУ) до 6% (Франція, Японія, Латвія). Інші держави взагалі відмовилися від фіксації мінімальної ставки процентів річних. Так, у Швейцарії вона встановлена на рівні звичайного для даної місцевості і даного виду позики розміру (ст. 315 Швейцарського Зобов'язального закону). Отже, невідомо, з яких міркувань виходив вітчизняний законодавець, залишаючи без змін мінімальну ставку процентів річних у новому ЦК.

Потребує дослідження і проблема співвідношення норм ЦК щодо процентів річних з іншими нормами законодавства. Стаття 625 ЦК є загальною нормою, тобто актами цивільного законодавства (та законодавства, сферу якого може регулювати ЦК відповідно до ст. 9 ЦК) можуть бути встановлені не тільки інші ставки процентів річних, а й підстави застосування та обмеження цієї форми цивільно-правової від-

¹Постанови Верховного Суду України та Вишого господарського суду України / За ред. В. Т. Маляренка. – К., 2003. – Вип. 2. – С. 182–184.

²Легкая И. Спорное положение о «трех процентах» // Юридическая практика. – 2004. – № 38. – 21 сентября. – С. 14.

³Гражданское Уложение: Проект Высочайше учрежденной Редакционной Комиссии по составлению Гражданского Уложения / Подъ ред. И. М. Тютрюмова. – СПб., 1910. – Т. 2. – С. 229.

повідальності. Зокрема, відповідальність за прострочення виконання грошового зобов'язання в частині сплати 3% не застосовується до відносин, урегульованих вексельним законодавством⁴. Як зазначив І. Красько, коментуючи положення Женевської вексельної конвенції 1930 р., встановлений нею розмір процентів (6%) не може змінюватися або скасовуватися ні національним законодавством, ні угодою учасників вексельного обігу⁵.

На жаль, не можна чітко визначити специфіку відповідальності за порушення грошових зобов'язань у сфері господарювання, оскільки реальне співвідношення Цивільного та Господарського кодексів не відповідає теоретичній конструкції механізму «загальних та спеціальних норм». Господарський кодекс України, який претендує на роль спеціального закону у сфері господарювання, повністю цієї функції не виконує, принаймні в частині досліджуваного питання. Так, ст. 230 ГК, в якій розкривається поняття «штрафних санкцій», до їх кола включає лише неустойку, штраф і пеню. Але навіть якщо припустити, що легальне визначення «штрафних санкцій» не носить вичерпного характеру, то наступною перепороною буде частина 6 ст. 231 ГК⁶, яка містить норму невизначеного характеру за своїм змістом – вона і не обмежує, і не встановлює ставку процентів річних. На нашу думку, ця норма лише орієнтує суб'єктів на використання як базової облікової ставки НБУ, тим більше, що немає ні наукового обґрунтування, ні практичної потреби встановлювати граничний розмір процентів річних, обмежуючи таким чином договірну свободу сторін. Тому немає підстав поділяти позицію авторів коментаря до Господарського кодексу України, які вважають, що ч. 6 ст. 231 ГК законодавчо встановлює новий граничний розмір штрафних санкцій за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань⁷, адже таке тлумачення суперечить змісту даної норми.

⁴Оглядовий лист Вишого господарського суду України від 26.07.2002 р. № 01-8/870 // Юридичний вісник України. – 2002. – № 42.

⁵Красько И. Е. О пролонгации векселей: О вексельных процентах // Корпоративное право: Избр. ст. – К., 2004. – С. 48–52.

⁶Штрафні санкції за порушення грошових зобов'язань встановлюються у процентах, розмір яких визначається обліковою ставкою Національного банку України, за весь час користування чужими коштами, якщо інший розмір процентів не передбачено законом або договором. При цьому невідомо, чи відноситься до кола законів, про які йдеться в цій статті, ЦК України. Якщо відповідь позитивна, то перевага у конкуренції ч. 6 ст. 231 ГК та ст. 625 ЦК має бути віддана на користь останньої, що свідчить про «нежиттєздатність» ч. 6 ст. 231 ГК. Спосіб формулювання цієї правової норми позбавляє можливості надати відповідь на питання – встановлений нею розмір процентів є мінімальним чи максимальним, чи взагалі йдеться лише про неустойку у формі пені?

⁷Науково-практичний коментар Господарського кодексу України / Кол. авт.: Г. Л. Знаменський, В. В. Хахулін, В. С. Щербина та ін.; За ред. В. К. Мамутова. – К., 2004. – С. 373–375.

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СПЛАТИ СТРАХОВИХ ВНЕСКІВ ПЛАТНИКАМИ ЄДИНОГО ПОДАТКУ

Марія Пожидаєва,

старший викладач факультету права
Національного технічного університету України «КПІ»,
здобувачка Інституту держави і права
ім. В. М. Корецького НАН України

Проблема сплати страхових внесків платниками єдиного податку на сьогодні не втратила актуальності через відсутність чіткого законодавчого врегулювання порядку сплати єдиного податку, що перешкоджає збереженню спрощеного оподаткування доходів суб'єктів малого підприємства, яке було запроваджене в нашій країні наприкінці 90-х років ХХ ст. з метою послаблення податкового тиску.

При встановленні будь-якого податку передбачається і певний порядок його сплати. Як справедливо зазначає Д. Чернік, під порядком сплати податку потрібно розглядати послідовні дії платника з обчислення належної суми податку та технічні прийоми внесення платником цієї суми до бюджету відповідного рівня [1, с. 165]. На думку М. Весельського, саме порядок сплати податку включає в себе і обчислення, і внесення належної суми платежу до бюджету [2, с. 14]. З такими твердженнями вчених фінансової науки можна погодитися, але при сплаті єдиного податку постає проблемне питання про визначення напряму надходження цього платежу, що зумовлено внесенням змін до вітчизняного законодавства з приводу регулювання порядку сплати єдиного податку шляхом прийняття нових спеціальних законів у сфері загальнообов'язкового державного соціального та пенсійного страхування та Закону України від 23.12.2004 р. «Про Державний бюджет України на 2005 рік».

Слід зазначити, що проблеми правового регулювання оподаткування доходів суб'єктів малого підприємства єдиним податком розглядаються представниками науки фінансового права переважно з точки зору дослідження теоретичних аспектів податкової системи [2, с. 16; 3, с. 29, 124–125; 4, с. 79–86, с. 213; 5, с. 210–215; 6, с. 12; 7, с. 310–318].

Метою цієї статті є аналіз чинного законодавства України з питань регулювання порядку сплати єдиного податку суб'єктами малого підприємства та пошук вирішення проблем, які виникають у платників єдиного податку при справлянні з них страхо-

вих внесків, через внесення пропозицій щодо удосконалення законодавства у цій сфері.

Однією із особливостей порядку сплати єдиного податку можна назвати те, що саме сплата єдиного податку замінює справляння деяких вже передбачених чинним законодавством обов'язкових платежів, скорочуючи їх загальну кількість для суб'єктів малого підприємства. Статтею 6 Указу Президента України «Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємства» від 28.06.1999 р. передбачено вичерпний перелік податків і зборів, платником яких не є суб'єкт, що сплачує єдиний податок. Отже, для суб'єктів малого підприємства – платників єдиного податку згідно з цим Указом скасована обов'язковість сплати відповідних обов'язкових платежів, серед яких можна виділити відрахування на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття та у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням.

Відповідно до нового чинного законодавства з питань загальнообов'язкового державного соціального та пенсійного страхування дія його норм поширюється на всіх без винятку суб'єктів малого підприємства, що зобов'язує їх сплачувати внески до певних цільових позабюджетних страхових фондів. З набранням чинності Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет на 2004 рік» від 17.06.2004 р. в частині внесення змін до п. 1 ч. 1 ст. 55 Закону України «Про Державний бюджет на 2004 рік» з 01.07.2004 р. єдиний податок у повному обсязі перераховується до доходів загального фонду місцевого бюджету в 2004 р., тобто всі 100% цього податку мають зараховуватися до місцевого бюджету без поділу на Пенсійний фонд України, Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності, Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття. На сьогодні це положення закріплено п. 2 ч. 1 ст. 45